

HISTORIOGRAFIE S MĚSTEM SPOJENÁ:

HISTORIOGRAFIE O MĚSTECH A HISTORIOGRAFIE VE MĚSTECH

35. mezinárodní konference Archivu hlavního města Prahy ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR, Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Katedrou historie Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a Masarykovým ústavem a Archivem Akademie věd ČR

4. a 5. října 2016, Praha

STADT UND GESCHICHTSSCHREIBUNG:

GESCHICHTSSCHREIBUNG ÜBER STÄDTE UND GESCHICHTSSCHREIBUNG IN STÄDTEN

35. Internationale Tagung des Archivs der Hauptstadt Prag

in Zusammenarbeit mit dem Institut für Geschichte der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, der Fakultät für Humanistische Studien der Karls-Universität Prag, dem Lehrstuhl für Geschichte der Philosophischen Fakultät der J. E. Purkyně-Universität in Ústí nad Labem sowie dem Masaryk-Institut und dem Archiv der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik

4. und 5. Oktober 2016, Prag

BLANKA ALTOVÁ – JAROSLAV ALT, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha

Vytváření a zviditelňování obrazu minulosti města (Kutná Hora na konci dlouhého 19. století)

Na základě obsahových analýz dobových archivních pramenů, historiografických interpretací, politických reprezentací, neinvazivních a invazivních metod restaurátorského průzkumu skupiny deskových obrazů a polychromovaných reliéfů, které byly pořízeny k roku 1497 pro královskou kapli Vlašského dvora v Kutné Hoře, sledujeme tradovanou kategorii tzv. (pozdně)středověké lokální „umělecké školy“ v Kutné Hoře, jako konstrukt, který byl utvářen a zároveň nabýval viditelné a hmatatelné podoby v závěru dlouhého 19. století. Vidíme ho tedy jako výsledek snah tehdejších historiků (umění), architektů, umělců, restaurátorů a politiků v přítomnosti a pro budoucnost zdůraznit a zviditelnit český národní význam Kutné Hory poukazem na její středověkou minulost. Sledujeme dobová metodická, názorová, estetická, etická i politická zakončení aktérů této sítě intelektuálů, umělců a politiků, abychom dokázali lépe pochopit smysl, který této manipulaci s historickými prameny a artefakty přikládali. Ze současného pohledu se zamýšlíme nad otázkami, jak umělekohistoricky interpretovat a v restaurátorské praxi koncepčně přistupovat k hmotným památkám, které ve své materiální podstatě jsou sice stále relikty doby svého vzniku, avšak vzhledem k povaze a intenzitě proměn, kterými prošly v procesu restaurování, rekonstruování a (uměleko)historických interpretací v závěru 19. století, jsou zároveň také relikty tohoto období.

MARIE BLÁHOVÁ, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Městská historiografie v českých zemích pozdního středověku

Příspěvek se bude zabývat předpoklady a počátky městské historiografie v českých zemích ve středověku. V této souvislosti budou sledovány jednotlivé typy historických zápisů a vyprávění: zápisy o událostech v městech v úředních knihách, anály zapisovanými průběžně městskými úředníky a relacemi o událostech ve městech. Současně bude studována funkce historických záznamů a předpokládané publikum.

LENKA BOBKOVÁ, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

K oslavě města. Dějiny Ústí nad Labem pozdního humanisty Johanna Augusta Tichtenbauma

Příspěvek chce upozornit na ojedinělé latinsky psané veršované dílo jednoho z členů ústecké pozdně humanistické společnosti Johanna Augusta Tichtenbauma (Vsta ad Alnim delineata), které bylo vytištěno v Praze v roce 1614. Autor nesleduje všechny úseky dějin města, ale spíše k oslavě katolictví a doby, v níž autor žil a kdy v čele města stál jako purkmistr Johann Schösser. Tichtenbaum též podrobně popisuje stav města, jeho významné budovy a výzdobu. Je zajímavým příkladem prezentace katolických

špiček města, v němž žil i velký počet nekatolíků, a to krátce před tragickým koncem J. Schössera († listopad 1617).

JULIA BRUCH, Historisches Institut, Philosophische Fakultät, Universität zu Köln

Nun hab ich sollich alle darum beschryben, damit man ain andermal wiss wie es sey gehandelt worden. Zur Konzeption städtischer Chronistik im 16. Jahrhundert

Das städtische Bürgertum des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit brachte eine ganze Reihe chronikalischer Aufzeichnungen hervor, deren Gestalt sehr unspezifisch und schwer zu fassen ist. Hier stehen Familiennachrichten neben biblischen Geschichten, Schilderungen von städtischem Zeitgeschehen neben weltchronistischen Berichten, bürgerliche Selbstzeugnisse neben medizinischer Fachliteratur, Bauernpraktika neben Predigten. Selten lässt sich auf den ersten Blick eine Ordnung oder gar Erzählstruktur erkennen. So wurden diese Werke, deren gattungsspezifische Einordnung schwierig ist und je nach Standpunkt von Tagebuch über Hausbuch bis hin zur Stadtchronik schwankt, in der Regel nicht als Ganzes ausgewertet. Sie dienten als Steinbruch – oder wie es Christina Deutsch für die Aufzeichnungen von Burkard Zink treffend auf den Punkt brachte – als „quellenfundierte Allzweckwaffe“¹ für die unterschiedlichsten Fragestellungen.

Anhand ausgewählter Beispiele aus Ulm, Augsburg und Regensburg soll ausgelotet werden, welche Chancen eine umfassende Auswertung dieser Quellen bieten. Es werden Fragen zu Autor und Rezipientengruppe, zur Nachnutzung und Edition sowie zur Konzeption gestellt. Welche Auswahl- und Ordnungskriterien wendete der Autor an? Welche Themen werden abgedeckt? Welche Techniken gebrauchte der Autor? Wie werden Vergangenes und Gegenwärtiges beschrieben? Welches Wissen wird wie und an wen vermittelt? Der Vortrag verbindet Aspekte der Stadtgeschichte, Literaturgeschichte und Wissensgeschichte und möchte so die Quellenwerke von möglichst unterschiedlichen Standpunkten aus beleuchten. Zugleich bieten die Beispiele aus den süddeutschen Städten Vergleichsmöglichkeiten zu weiteren europäischen Großstädten mit ähnlicher historiographischer Produktion.

VILIAM ČIČAJ, Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava

Meštiansky historik a jeho zázemie v období novoveku

Meštianska historiografia v Uhorsku v období novoveku je relatívne široký pojem. Oproti ostatným krajinám produkcia historických prác bola priamo závislá od politickej, ekonomickej a kultúrnej úrovne meštianstva a miest v tomto regióne. V primárnej polohe išlo o historikov z radov meštianstva, ktorí našli uplatnenie vo sfére štátnej správy, šľachtickej aristokracie, prípadne cirkevnej elity. To potom výrazne ovplyvnilo aj výber ich tém a okruh bádania. Druhú skupinu tvorili vzdelanci pôsobiaci v mestách, ktorí v podstate popri svojej činnosti si všímali, prípadne sa dostali k spracovaniu ani nie tak historických, ale presnejšie historizujúcich tém: obhajovanie privilegiálnych nárokov (dôležitou súčasťou bolo zdôraznenie historických prvkov), popis konkrétnych politických, vojenských, živelných a iných udalostí týkajúcich sa viac alebo menej bezprostredne daného mesta. Tieto práce zostali prevažne v rukopisnej forme a len zriedkavo došli do tlače, čo potom malo znížený dosah a ohlas v meštianskom prostredí. V dôsledku toho v tomto priestore dosť citelne absentuje mestské kronikárstvo a príbuzné žánre. História konkrétnych miest sa často útržkovite prezentovala v apodemických opisoch jednotlivých krajín. Napokon zaujímavá je aj skutočnosť, že dobová európska historická knižná spisba v meštianskom prostredí bola dostatočne známa.

MICHAEL DIEFENBACHER, Stadtarchiv Nürnberg

Die Nürnberger Chronistik im späten Mittelalter und in der frühen Neuzeit

Als frühestes Werk Nürnberger Geschichtsschreibung wird das von Ulman Stromer zwischen 1380/95–1407 verfasste „püchel von meim geslechet und von abentewr“ betrachtet, eine Mischform von Chronik, Familiengeschichte, Geschlechter- und Kaufmannsbuch. Die nächste überlieferte Nürnberger Chronik ist die von einem Unbekannten verfasste „Chronik zu Kaiser Sigmunds Zeit“ für den Zeitraum 1420–1440 mit einer kurzen Zusammenfassung der Zeit zwischen 1126–1434. Es folgen das „Memorial“ von Endres Tucher für den Zeitraum 1421–1440, das „Tuchersche Memorialbuch“ für 1386–1454, Erasmus Schürstabs Bericht über den Ersten Markgrafenkrieg 1449/50 und die lateinische Chronik des

Conrad Herdegen für 1409-1479. Gegen Ende des 15. Jahrhunderts wurde von Sigismund Meisterlin im Auftrag des Nürnberger Rats erstmals der Versuch unternommen, die gesamte Geschichte Nürnbergs darzustellen. Die umfangreichste Nürnberger Chronik des 15. Jahrhunderts ist – zusammen mit den „Nürnberger Jahrbüchern des 15. Jahrhunderts“ – die Chronik des Heinrich Deichsler (1430–1506/07). Aus dem Rahmen „Nürnberger Chronistik“ fällt, da sie nicht Nürnberg zum Thema hat, die berühmte Schedelsche Weltchronik von 1493.

Die chronikalische Überlieferung für Nürnberg wird im 16. Jahrhundert äußerst umfangreich. Meist schrieben die einzelnen Chronisten voneinander ab, für die ältere Zeit fußen sie auf Meisterlin, für das 15. Jahrhundert auf den oben dargestellten Chroniken. Ganz neue Wege beschritten dagegen nach 1600 die „Annalen“ des Nürnberger Ratsschreibers Johannes Müllners (1565–1634) und die Neubauersche Chronik; erstere ist aufgrund ihrer Quellennähe herauszuheben, letztere wegen ihrer Illustrationen.

Neben den offiziellen oder privaten Chronik stehen seit dem 14. Jahrhundert die Familienchroniken, Wappen- und Geschlechterbücher der großen Nürnberger Familien, allen voran das so genannte Große Tucherbuch von 1590. Unter den Wappen- und Geschlechterbüchern, die einen Überblick über herausragende Nürnberger Familien geben, sind neben dem Tucherbuch besonders erwähnenswert: das Hallerbuch von 1533, die Geschlechterbücher der Familie Holzschuher von 1506/09, von 1565 und von 1744, ein handkoloriertes Wappen- und Geschlechterbuch von 1563 mit gedruckten Ganzkörperfiguren sowie das gedruckte Kahlersche Wappen- und Geschlechterbuch von 1610. Eine Ausnahmestellung nimmt die Handschrift „Von Ankunft und Herkommen aller Handwerker“ des Juristen Johann Michael Filzhofer ein, die 1719 die Geschichte der in Nürnberg vertretenen Handwerke darstellt.

Die Nürnberger Chroniken der zweiten Hälfte des 17. und des 18. Jahrhunderts sind geprägt von den „Annalen“ Johannes Müllners, ab dem 19. Jahrhundert schlug die offizielle Nürnberger Chronistik mit der heute vom Stadtarchiv geführten Stadtchronik neue Wege ein.

Die genannten Chroniken des 14./15. Jahrhunderts bis zu Hartmann Schedels Weltchronik wurden nahezu vollständig im 19. Jahrhundert in den Nürnberg-Bänden der „Chroniken deutscher Städte“ veröffentlicht, die Publikation der Müllnerschen Annalen besorgt das Stadtarchiv Nürnberg (Bände 1 und 2 Gerhard Hirschmann 1972 und 1984, Bände 3 und 4 Michael Diefenbacher 2003 und voraussichtlich 2017).

OLGA FEJTOVÁ, Archiv hlavního města Prahy

Daniel Adam z Veleslavína – historik města a městského stavu?

Příspěvek se soustředí na reflexi vývoje měst pražských v kontextu městské stavovské politiky v textu raně novověkých edic Kalendáře historického Daniela Adama z Veleslavína. Přístup historika, editora a tiskaře Veleslavína k uvedenému tématu bude sledován v souvislostech jeho dalších historiografických počínů (vlastních textů i editovaných a tištěných děl). Současně bude zohledněna i rovina recepce Veleslavínova díla v dobovém raně novověkém měšťanském prostředí, která se manifestuje nejen jeho rozšířením v měšťanských knihovnách, ale také bezprostředně díky čtenářským příspěvkům v dochovaných exemplářích tohoto díla.

MARCIN GRULKOWSKI, Instytut historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej akademii nauk, Gdańsk

Das Problem der Christianisierung Polens, Preußens und Pommerns in der Danziger Geschichtsschreibung der Neuzeit

Danzig war eines der wichtigsten Zentren in Preußen, in dem sich das Interesse an der Vergangenheit besonders entwickelte. Einen unschätzbaren Beitrag dabei hatten die am Akademischen Gymnasium (seit 1558) wirkenden Historiker. Die Entwicklung der Geschichtsschreibung in Danzig im 16.–18. Jahrhundert folgte nicht nur aus der Beschäftigung mit der Vergangenheit. Die Werke der Danziger Historiographen sollten auch politische Argumente liefern für die Erhaltung der Autonomie Preußens und eine Waffe sein im Kampf mit dem Zentralismus des Königs. Quellengrundlage des Vortrags bilden die Werke von mit Danzig verbundenen Geschichtsschreibern - von Kasper Schütz über Reinhold Curicke bis hin zu den Gelehrten des 18. Jahrhunderts (Gottfried Lengnich, Michael Christian Hanow). Der Vortrag ist als Versuch zu verstehen, den Kenntnisstand der Danziger Historiographen zu einem der Motive der Geschichte darzustellen, und zwar in den Gebieten, die in ihrem Interessensbereich lagen. Am Beispiel des

Motivs der Christianisierung wird der Stand der preußischen Geschichtsschreibung des 16. – 18. Jahrhunderts aufgezeigt. Es erfolgt eine Identifizierung der historischen Kenntnisse, wie sie derzeit von der Geschichtsschreibung genutzt wurden. Grundlage dafür waren vor allem mittelalterliche Chroniken (insbesondere Peter von Dusburg, Johannes Długosz in Vermittlung von Maciej Miechowita). Der vorliegende Vortrag entstand im Rahmen von ersten Forschungen eines Forschungsvorhabens, das sich die Ausarbeitung einer Bibliografie zur Geschichtsschreibung in Preußen des 16. bis 18. Jahrhunderts zum Ziel gesetzt hat.

HEIDI HEIN-KIRCHER, Herder-Institut für historische Ostmitteleuropaforschung – Institut der Leibniz-Gemeinschaft

Die Chronik „Die Stadt Lemberg während der Epoche der Selbstverwaltung 1870–1895“: Die Leistungsschau als Legitimationsstrategie der kommunalen Nationalisierungspolitik

Anlässlich des 25. Jubiläums der Sanktion des Statuts für Lemberg ließ der Stadtrat eine umfassende Chronik über das vergangene Vierteljahrhundert erstellen, die insgesamt als eine Leistungsschau polnischer Kommunalpolitik zu werten ist: mit rund 730 Seiten Umfang stellt die Schrift "Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895" [Die Stadt Lemberg während der Epoche der Selbstverwaltung 1870–1895"] (Lwów 1896) eine einzigartige Quelle der modernen kommunalen Geschichtsschreibung dar.

In dieser "Chronik" wurden alle Felder des "eigenen Wirkungskreises", also etwa die kommunale Bildungspolitik, aber auch die Entwicklung des Gesundheitsamtes und die nicht zuletzt die Beschlüsse und Errungenschaften während der einzelnen Ratskadenzen in eigenen umfangreichen und detaillierten Beiträgen dargestellt. Ausgangspunkt für den Ratsbeschluss, diese Chronik von einschlägig ausgewiesenen Fachleuten des Magistrats und einigen Honoratioren verfassen zu lassen, war, so das Vorwort, eine "Verpflichtung, der man sich nicht entziehen darf." Es ging dabei darum, das "Aufblühen unserer Stadt" genauestens nachvollziehen zu können. Zielpublikum waren einerseits die Ratsherrn, die ein Exemplar erhielten, andererseits die Würdenträger des Landes und sonstige Honoratioren. Hieraus wird bereits erkennbar, dass diese Chronik zur Legitimation des polnischen Anspruchs auf die Herrschaft in der Stadt gedacht war, indem nicht nur der "polnische Charakter", sondern auch die Leistungen der polnischen Selbstverwaltung als "Verpflichtung für die Zukunft" herausgearbeitet wurden. Die übrigen Ethnien der Stadt – vor allem Ruthenen und Juden – hatten keinen Platz in dieser Darstellung.

Durch den Aufbau und Inhalt dieser "Chronik" wurde aus der Position als Hauptstadt des Kronlandes Galizien und Lodomerien die Funktion als polnische Ersatzhauptstadt abgeleitet. Die Arbeit an ihr wurde zum Initial für eine verstärkte kommunale – polnisch-national konnotierte – Selbstdarstellung, ohne dass der imperiale Rahmen in Frage gestellt wurde. Vor allem aber interpretierten die Beiträge zu der "Chronik" die Stadtgeschichte mit dem polnisch-nationalen Narrativ auf spezifische Weise. Durch diese Selbstverortung sollte "Modernität" mit dem "polnischen Charakter" der Stadt, aber auch mit der Rolle als polnische Ersatzhauptstadt und Bollwerk gegen Osten verbunden werden. Zugleich aber ist sie ein Mittel, die Vision des polnischen modernen und "schönen Lembergs" zu vermitteln.

In anderer Form bereiteten weitere Publikationen dieses Selbstbild auf: neben diesem opulenten, mit zahlreichen Fotografien ausgestatteten Werk veranlasste der Stadtrat einerseits das Verfassen einer populären Stadtgeschichte (Fryderyk Papée: Historia miasta Lwowa w zarysie [Geschichte der Stadt Lemberg im Abriss], Lwów 1894), andererseits bezuschusste er maßgeblich eine Reihe von Stadtführern mit einem ausführlichen historischen Teil. Hierdurch untermauerten die polnischen Ratsherrn ihren Anspruch auf die Macht und auf die Deutungsmacht des öffentlichen Raumes, so dass es sich bei dieser kommunal initiierten und finanzierten Stadtgeschichtsschreibung um eine Strategie der Selbstdarstellung und Legitimation sowie der Aneignung und Verteidigung des Herrschaftsanspruches handelt.

Der Vortrag möchte die hier angesprochenen Aspekte diskutieren. Er fasst Teilergebnisse eines sich vor dem Abschluss befindlichen Forschungsprojektes zusammen.

ZDENĚK HOJDA, Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Dějiny Prahy v Poselkyni starých příběhů českých Jana Františka Beckovského

Křížovnický historik Jan František Beckovský (1658–1725) je považován – ostatně dle svého vlastního předsevzetí – za pokračovatele kroniky Václava Hájka z Libočan. Ve skutečnosti je však Beckovského metoda a také struktura jeho díla odlišná. V roce 1685 přišel Beckovský, rodák z Německého Brodu, do Prahy a vstoupil do řádu Křížovníků s červenou hvězdou. V jejich pražském konventu pak působil až do konce svého života. Předmětem mého příspěvku bude druhý díl jeho Poselkyně (zahrnuje léta 1526 až 1715), autorem ne zcela dokončený, vydaný Antonínem Rezkem v letech 1878–1880. Toto dílo bylo již podrobeno několika dílčími analýzám, například z hlediska Beckovského vztahu k husitství nebo k Židům. Komplexnější pohled na Poselkyni však zatím chybí. Beckovského vztah k pražským dějinám byl předurčen už jeho velmi rozsáhlou heuristikou, která se neomezovala jen na pražské archivy a knihovny (například arcibiskupský archiv, archiv metropolitní kapituly, vyšehradský archiv a knihovna, samozřejmě křížovnický archiv), ale byla doplňována také „terénním výzkumem“ (procházel pražské kostely a další památná místa, sbíral nápisy). Pražská tematika, zejména historie katedrály, proniká i do jeho teologických spisů s rozsáhlými historickými exkurzy a přílohami (například ve spisu Krve nevinné žízňiví vlci Dioklecián a Maximián /1697/ jsou popsány památky kostela sv. Víta a tamtéž zařadil kapitolu „Vypravování o ohni r. 1541 v Praze vzniklém“). Leccos z těchto historických exkurzů pak zařadil i do Poselkyně. Hlavní otázkou řešenou v tomto příspěvku ovšem bude, jak se Beckovský vyrovnal s úlohou Prahy a Pražanů v klíčových momentech českých dějin 16. a 17. století. V tomto směru chci volně navázat na stále inspirativní studii J. Peška a B. Zilynského „Vztah k městům a problematika pražských dějin doby jagellonské v Kronice české Václava Hájka z Libočan“ (PSH 1983).

PETR HRACHOVEC, Historický ústav Akademie věd ČR, Praha

Válka jako „causa scribendi“ městských kronik aneb Žitava mezi stavovským povstáním a předáním Horní Lužice Sasku (1618–1635/37)

Ačkoli hornolužická Žitava nedosahovala ve sledované době se svými zhruba 15 000 až 20 000 obyvateli velikosti Prahy, v případě kronikářské produkce ji mnohonásobně převyšovala, o čemž svědčí dodnes dochovaných 54 rukopisů žitavských městských kronik, přičemž před velkým požárem tohoto města roku 1757 bylo těchto manuskriptů snad až třikrát více, čímž se ovšem Žitava nijak nelišila od ostatních hornolužických měst sdružených v tzv. Šestiměstí, kde je pramenná základna podobně bohatá. Již při zběžném prolistování těchto mnohdy velmi obsáhlých foliantů si čtenář povšimne mnoha set stran věnovaných době třicetileté války, jež tak byla svými současníky vnímána jako zcela vyjíměčná událost. Soudobí městští kronikáři si však nevšíмали ani tak událostí z ‚velké‘ politiky, ale ve svých podrobných popisech lokálních městských událostí z válečného období podali velice sugestivní obraz války ‚z blízka‘, a to z pozice ‚obětí‘ tohoto velkého konfliktu, takže tématem předneseného referátu nebude ani tak válka samotná, nýbrž její obraz, a to v celé řadě svých kulturních, mentálně-historických i konfesních implikací. Vyjádřeno terminologií tübingenského *Sonderforschungsbereichu 437 Kriegserfahrungen – Krieg und Gesellschaft in der Neuzeit*, předkládaný referát představí „analýzu zaměřenou na vnímání a zkušenost války (*wahrnehmungs- und erfahrungszentrierte Analyse*)“, tudíž sociálně-historicky orientované dějiny války tematizující „prostory zkušenosti (*Erfahrungsräume*)“ (tedy město Žitavu), „skupiny s (podobnou) zkušeností (*Erfahrungsgruppen*)“ (měšťany), „interpretační vzorce (*Deutungsmuster*)“ těchto zkušeností (např. různá prodigia, zázračná znamení a s nimi související interpretace války jako Božího trestu) jakož i „strategie vyrovnávání se (*Bewältigungsstrategien*)“ s touto krizí (např. ve formě obrácení se k Bohu, k pokání, v němž hrál Bůh roli tzv. nejvyššího disciplinátora, ale i v podobě ‚masového‘ sepsování městských kronik). Právě luteránští protestanti nejvíce akcentovali tuto ‚ekonomii hříchu‘ resp. ‚teologii trestu‘ v interpretaci třicetileté války i ve vnímání tehdy všudypřítomné vojenské okupace. Desítky kronik sepsaných téměř výlučně luteránskými autory ze všech hornolužických královských měst jsou dodnes velice výmluvným příkladem tohoto luteránského konfesně-specifického vyrovnávání se s válečnou krizí.

JAN HRDINA – KATEŘINA JÍŠOVÁ, Archiv hlavního města Prahy

Historiografické dílo Prokopa písaře v kontextu jeho literární činnosti a pražských dějin 15. století

Prokop písař byl jedním z nejvýraznějších intelektuálů pozdně středověké Prahy. Kromě působení v úřednické činnosti kanceláře Nového Města pražského se Prokop úspěšně věnoval literární činnosti. V tomto kontextu je třeba zmínit hlavně dvě jeho díla – latinskou kroniku a traktát o svobodách a právech Nového Města pražského. V našem příspěvku se chceme věnovat právě rozboru těchto jeho dvou děl v širším kontextu. Prokopovi se sice nepodařilo sepsat kroniku typu kronik vratislavského Petera Eschenloera či zhořeleckého Johanna Frauenburga a zařadit se tak po bok těchto oficiálních „městských kronikářů“, nicméně přesto jeho dílo nelze opominout.

BRIGITTE HUBER, Stadtarchiv München

Das Jahrbuch der Landeshauptstadt München – eine einzigartige Quelle zum städtischen Leben im 19. Jahrhundert

Das am Stadtarchiv München bis heute geführte offizielle Tagebuch der Stadt München geht auf eine Idee König Ludwigs I. zurück. Dieser äußerte 1829 den Wunsch, dass in den bayerischen Städten und Gemeinden wieder Stadtchroniken geführt werden sollten, eine im Mittelalter vielfach gepflegte Form der Geschichtsschreibung. Die Anregung des Königs war eine Folge der populär werdenden Hinwendung zur Vergangenheit, der zeittypischen Entdeckung von Geschichtlichkeit, sie war aber auch ein politischer Schachzug, um monarchiefeindliche Bestrebungen abzdämpfen. Denn, so der spätere Innenminister Eduard von Schenk, „wer seinen Sinn ernst und würdig auf die Vergangenheit richte, sey nicht zu fürchten in der Gegenwart“.

Im Jahr 1845 begann der Bibliothekar Ulrich Destouches im Auftrag des Magistrats die fortlaufende Chronik der Stadt München zu schreiben, die er schon bald bis ins Jahr 1818 zurückrekonstruierte. Bei seinem Tod im Jahr 1863 umfasst die Stadtchronik bereits 38 Jahrgänge in 17 Bänden. In der Folge übernahm sein erst 19-jähriger Sohn, der Jurasstudent Ernst Destouches, die verwaiste Stadtchronik. In seiner mehr als 50-jährigen Amtszeit als Chronist perfektionierte Destouches junior die Chronikführung immer mehr. Wie sein Vater fügte auch er den täglichen Eintragungen ergänzende Beilagen an (Druckschriften, Flugblätter, Theater- und Konzertprogramme, Zeitungsartikel, Traueranzeigen, Fotos, Plakate, Speisekarten, Eintrittskarten für Ausstellungen und Konzerte etc.). Angeblich belustigten sich seine Zeitgenossen über die Sammelwut des Chronisten – „sogar die Theaterbillette sammelt er“, hieß es.

Ab 1871 wuchs der Umfang der Chronik immer rascher. Destouches fügte seinen Einträgen nun auch einen „Allgemein- & statistischen Teil“ an, der sich mit den verschiedenen Bereichen des städtischen Lebens (Bodenverhältnisse, Klima, Bevölkerungsstatistik, Bauwesen, Löschwesen, Landwirtschaft, Einkommens- und Preisverhältnisse, Handel-, Gewerbe-, Verkehrsverhältnisse etc.) befasste und deshalb unabhängig von der Tageschronik war. Bei Bedarf wurden die einzelnen Bereiche durch Unterbände erweitert. Den umfangreichsten Jahrgang bildet mit insgesamt 17 Bänden das Kriegsjahr 1914.

Aus heutiger Sicht ist die von Destouches mit ungeheurem Fleiß zusammengetragene Beilagen-Sammlung eine stadthistorische Quelle von außergewöhnlichem Rang. Sie ist eine unschätzbare Fundgrube für lokalhistorische Forschungen, denn sie enthält zahlreiche Dokumente, die sich in keiner Bibliothek und in keiner grafischen Sammlung eines Museums erhalten haben. Als Ernst von Destouches im Jahr 1914 sein 50-jähriges Chronisten-Jubiläum feierte, war das Tagebuch der Stadt München bereits auf einen Bestand von rund 400 Bänden angewachsen. Bürgermeister Wilhelm Georg von Borscht sprach aus diesem Anlass einen Satz, der bis heute Gültigkeit hat: „Münchens Chronik ist eine Einrichtung, die keine andere Großstadt in der gleichen umfassenden Form aufzuweisen hat.“

Nach Destouches' Tod im Jahr 1916 wurde die bisher von Hand geschriebene Chronik – sie umfasste mittlerweile rund 450 Bände – einer Reform unterzogen. Sie wurde nun mit der Schreibmaschine erstellt und ihr Inhalt basierte ab 1917 vorrangig auf der Grundlage der Zeitungsrecherche. Die entscheidende Innovation war jedoch die Trennung der Tageschronik von der Beilagen-Sammlung. Dies war zwar die Geburtsstunde der bis heute gepflegten Spezialsammlungen im Münchner Stadtarchiv – der Zeitgeschichtlichen Sammlung, der Zeitungsausschnitt-Sammlung (nach Personen und Sachthemen geordnet; um 1980 eingestellt), der Plakat- und der Foto-Sammlung. Eine bewusste Verknüpfung mit der Chronik fand nun nicht mehr statt.

Die Münchner Stadtchronik umfasst derzeit mehr als 700 Bände und ca. 75 Regalmeter; keine andere deutsche Kommune verfügt über einen ähnlich umfangreichen Bestand. Sie ist eine einzigartige Quelle zum Münchner Alltagsleben, wobei ihr inhaltlicher Schwerpunkt unstrittig im 19. Jahrhundert liegt, denn sie beginnt zu einer Zeit als es keine täglichen Zeitungen gab und berichtet über viele Vorkommnisse, zu denen es sonst keine Aktenüberlieferung gibt.

<http://www.muenchen.de/rathaus/Stadtverwaltung/Direktorium/Stadtarchiv/Chronik.html>

JAROSLAV IRA, Seminář obecných a komparativních dějin, Ústav světových dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Historické monografie českých, moravských a haličských měst jako nástroje pro formování lokální a národní identity (1860–1900)

Navrhovaný příspěvek se bude věnovat městským historickým biografii z druhé poloviny 19. století, vydané v českém, německém a polském jazyce, a vztahující se k městům v Čechách, na Moravě a v Haliči. V komparativní perspektivě se zaměří na jejich vnější kontext (autorské a čtenářské kolektivy, podněty a finanční podpora, deklarované účely) i obsahovou analýzu (periodizace, topos rozkvětu a úpadku, typologie významných postav). V obou rovínách výzkum ukazuje, že městské biografie druhé poloviny 19. století představovaly žánr, jenž obvykle kombinoval dvojí roli prostředku pro formování lokální identity, jež měla podněcovat občanský zájem o rozvoj a modernizaci města, a zároveň média pro formování národně-vlastenecké identity a diseminaci národních příběhů. Na několika vzorcích příspěvek ukáže, že ty městské biografie, jež lze považovat za modelové příklady propojení národního narativu a dějin města, se zdaleka neomezovaly jen na nejvýznamnější města srovnatelná s Prahou (Krakov, Lvov), ale často se týkaly měst středních (Liberec, Litoměřice) či relativně malých (Nowy Sącz, Čáslav, Krupka), v závislosti na postavě autora (např. August Sedláček, Julius Lippert, Hermann Hallwich). Příspěvek se bude opírat o výsledky autorovy dizertační práce "Lokální a národní identita v historických monografiích českých, moravských a haličských měst (1860–1900)", obhájené roku 2013 na FF UK.

WOJCIECH IWAŃCZAK, Instytut historii, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce

Město v tvorbě Jana Długosza

Długosz, to je největší polský historik středověku a jeho dílo je velice bohaté. Mnohokrát se zajímá úlohou měst v různých kontextech, geografickém, vojenském, politickém, ekonomickém. Chtěl bych dát takový syntetický pohled na "Městský svět Długosza" na příkladech z různých oborů jeho tvorby. Důležitý je také rozdíl mezi úlohou města v jeho období - pozdním středověku, na prahu renesance a úlohou města dřív.

KALINA MRÓZ-JABŁECKA – TOMASZ JABŁECKI, Instytut Filologii Germańskiej, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego

Die Stadt Breslau als „Schlesiens curieuse Denckwürdigkeit“? – Schlesische Chroniken des 17.–18. Jahrhunderts im Vergleich.

Die Chronistik wird als eine Form von Literatur betrachtet, die sich „nach bestimmten herrschaftsrechtlichen Situationen organisierte und schon deshalb einen spezifischen sozio-politischen sowie geographisch-herrschaftlichen Bezugsrahmen besaß“ (Th. Fuchs: Geschichtsbewusstsein und Geschichtsschreibung, Marburg 2006, S. 11). Somit sind die Chroniken eine Obrigkeitsgattung und gelten als Quelle einer gewissen Identifikation der Herrscher, die ihre Entstehung förderten. Das Lob ist eine traditionelle Form dieser Textsorte. Sie dokumentiert meistens den Umgang der Gesellschaft mit der Konfessionalisierung und nimmt Bezug auf machtpolitische Konflikte. Zugleich lässt sich anhand der Stadtchroniken ein Bild der Stadt mit ihren sozialen, kulturellen und memoria-stiftenden Indikatoren rekonstruieren.

Das Referat unternimmt den Versuch die schlesischen Chroniken des 17.–18. Jahrhunderts (Schickfuß, Lucae, Klose, Curaeus, Henel etc.) auf ihre Übereinstimmung oder Inkongruenz in Bezug auf die Einbettung der Stadt in den überregionalen Kontext, die Auswertung und Auslegung von aktuellen und historischen Ereignissen und eventuelle Abweichungen hin zu überprüfen. Der Aspekt der

Geschichtsschreibung in der Stadt wird daher realisiert, indem die Autoren der Chroniken als Akteure in dem damaligen urbanen Kommunikationsnetz untersucht werden, was sich in der in Breslau reichlich vertretenen Gelegenheitsdichtung widerspiegelt.

Das Referat wird in zwei Teile eingegliedert. Der erste Teil bietet eine Darstellung der schlesischen Chronistik im 17.–18. Jahrhundert mit besonderer Fokussierung auf die Stadt Breslau. Das Hauptaugenmerk wird dabei auf dem Stoffauswahl und den Modellen dessen Präsentation liegen (Tomasz Jablecki). Im anderen Teil werden der Kommunikationsraum innerhalb der *res publica litteraria*, Förderer-Autor-Beziehungen und die ausgewählten Ereignisse, Personen und sozial-kulturelle Verhältnisse reflektiert sowie die gesellschaftliche Stellung der Chronisten untersucht (Kalina Mroz-Jablecka).

PETER JOHANEK, Institut für vergleichende Städtegeschichte, Münster

Anfänge und Wandlung städtischer Geschichtsschreibung im mittelalterlichen Deutschen Reich – Formen, Interessenbildung und pragmatische Funktion

Die städtische Gesellschaft hat ein kollektives Gedächtnis, pflegt die Erinnerung an die Vergangenheit und gestaltet sie in zahlreichen Medien zur Geschichtsüberlieferung. Ein sehr wichtiger Teil davon ist die Geschichtsschreibung in der Stadt und die Geschichtsschreibung über die Stadt. Nur um diese letztere, um „Die Stadt als Thema“ (Carla Meyer) soll es hier gehen, und zwar um ihre Anfänge und das heißt um das 13. und 14. Jahrhundert. Es geht um die Stadt als Referenzobjekt der Chronistik.

Bekanntlich ist Geschichtsschreibung dieser Art während des Mittelalters bis weit in das 16. Jahrhundert hinein nicht überall in Europa gepflegt worden. Sie ist im wesentlichen auf Italien und auf das Imperium beschränkt geblieben. Hier hat sie seit dem 13. Jahrhundert eine ungeheuere Fülle an Texten hervorgebracht, die bis heute von der Forschung nur ungenügend erfasst, kritisch durchdrungen und ediert worden ist. Festgehalten sei bereits vorweg, dass die meisten dieser Texte in der Volkssprache abgefasst sind. Aus diesem Text-Corpus werden hier einige Beispiele ausgewählt, die für die Anfänger charakteristisch erscheinen. Dabei wird nicht von Gattungen die Rede sein können sondern lediglich von Formen, von Interessenbildungen und Funktionen.

1. Das 13. Jahrhundert hat in der erzählenden Literatur der Volkssprache (des Deutschen) versifizierte Texte bevorzugt, vor allen in Reimpaaren, die etwa das höfische Epos charakterisieren. Parallel dazu entstehen gleichgestaltete Chroniktexte, darunter auch solche, die eine Stadt und ihre Gesellschaft zum Thema haben. Zwei eindrucksvolle Beispiele sind die „Kölner Reimchronik“ des Gottfried Hagen, der von 1270 an als Urkundenschreiber des Kölner Rates tätig war, sowie das „Fürstenbuch“ des Wiener Bürgers Jans Enikel, das ebenfalls in den siebziger Jahren des 13. Jahrhunderts entstand. Diese Chroniken verkörpern zwei Grundtypen städtischer Geschichtsschreibung. Die erste stellt die städtischen Grundwerte der Freiheit und Einigkeit sowie Kategorie des innerstädtischen Konflikts in den Mittelpunkt, während das „Fürstenbuch“ das Zusammenwirken des Landesherrn mit den Bürgern seine Stadt Wien hervorhebt. Damit sind zwei unterschiedliche Typen von Interessenbildung gekennzeichnet.

2. Die Reimchronik wurde nicht zur gewöhnlichen Form der städtischen Geschichtsschreibung. Es dominiert durchaus die Prosa und die lateinische Sprache weicht der Volkssprache. Als die frühesten Texte, die sich mit der Stadt (besser der „civitas“) beschäftigen, sind die „Gesta episcoporum“ zu nennen, die seit der Karolingerzeit belegt sind. Seit dem Ende des 13. Jahrhunderts geht die Sorge um die Geschichtsschreibung über die „civitas“ in bürgerliche Hände über. Das soll am Beispiel des „Bellum Waltherianum“ im Codex des Straßburger Bürgers Ellenhard und mit der Ablösung der „Gesta archiepiscoporum Magdeburgensium“ durch die deutschsprachige „Magdeburger Schöppenchronik“ des 14. Jahrhunderts gezeigt werden.

3. Städtische Geschichtsschreibung zeigt die Tendenz, den Mikrokosmos der Stadt im umfassenden Gefüge der Universal- und Heilsgeschichte zu verankern. Das kann auf verschiedene Weise geschehen. Seit dem Ausgang des 13. Jahrhunderts haben die Papst- Kaiser-Chroniken der Mendikanten, insbesondere die Chronik des Martinus Polonus, einen vorbildlichen Trägertext für eine solche Inklusion geboten. In Straßburg entstand durch die Geistlichen Fritsche Closener und Jakob Twinger von Königshofen ein Werk das Welt- und Stadtchronik vereinte. Im Gegensatz zu anderen Städtechroniken

fand die Twinger-Chronik weite handschriftliche Verbreitung und Rezeption und konnte so zum Modell für Stadtgeschichtsschreibung werden.

4. Diese Werke waren für Rezeption und Lektüre durch eine literate Städtische Elite bestimmt. Daneben jedoch entstand – ebenfalls im 14. Jahrhundert – eine Geschichtsschreibung, die ausschließlich für den Gebrauch des städtischen Rats bestimmt war und die man daher als Ratschronistik bezeichnet hat. Sie präsentiert sich in vielfältigen Formen von Annalistik über Denkschriften und Dossiers bis zu kurzen Aufzeichnungen und ist eng mit der Schriftlichkeit im Umfeld des Rates, vor allem den Rats- und Stadtbüchern verbunden. Es handelt sich fast ausschließlich um Gegenwartschronistik, und sie gehört in der Regel zu den Arcana des Rates. Hier ist die pragmatische Funktion der städtischen Geschichtsschreibung besonders stark ausgeprägt.

Ein kurzer Ausblick auf die Wandlungen, die sich unter dem Einfluss des Humanismus vollziehen, wird das Referat beschließen.

HANA JORDÁNKOVÁ – LUDMILA SULITKOVÁ, Archiv města Brna – Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně, Ústí n. Labem

Polooficiální a soukromé kroniky a pamětní knihy začátku novověku z královského města Brna

Královské město Brno předbělohorského období je bohaté na knihy, v nichž se zachovaly pamětní zápisy. Většina názvů těchto knih je ale až novodobá, takže se mluví jak o kronikách, tak o pamětních knihách. Obé je svým způsobem správné – ačkoli, jak prokázal již v 60. letech 20. století na konkrétních příkladech Jaroslav Dřímál, do pamětních knih měli činit zápisy městští písaři (setkáváme se zde s písařským a tedy i autorským projevem radních písařů i jejich zástupců) z vůle městské rady, mnozí informace, které do tohoto druhu městských knih vkládali, natolik narativně rozšířili, že je spíše možné mluvit o kronikářském způsobu práce.

Hlubší rozbor a vyhodnocení zápisů jedné z nich, totiž Pamětí všelijakých z let 1602 – 1614, sestavených doslova autorským kolektivem předních městských písařů (Václav Basl, Mikuláš Černovský, Václav Ochsmann, Jiří Hovorka, Pavel Skřivánek), jež podáme, jistě poskytne odpověď na otázku, zda je možné jednoznačně potvrdit naznačená Dřímálova zjištění. Paměti všelijaké totiž zdaleka neinformují jen o obecných politických záležitostech a reakcích města na ně, ale přinášejí odjinud neznámé informace o vnitroměstském životě (zprávy týkající se cechovních záležitostí, platů tovaryšů i nádeníků, podomního obchodu ad.) i v ohledu měnícího se náboženského klimatu doby (zprávy o protireformačním programu panovníka a biskupa, odpírání pohřbů evangelíkům, korunovace Matyášova 1608). Jsou zde ale i zápisy ve vztahu k jednotlivým obyvatelům (o dluzích, ručení, půjčkách města soukromníkům, závětech, které jsou osvětlovány z jiných zorných úhlů nežli v knihách testamentů, o nedodržení slibech manželství ad.).

Zápisy této pamětní knihy či kroniky se nabízejí k porovnání s jedinou zachovanou opravdu soukromou kronikou, sestavenou brněnským lékárníkem a členem městské rady Jiřím Ludwigem pro léta 1555–1604 (gros jejich zápisů se ale vztahuje k dospělosti Ludwigově, tedy k řádově třem deceniím jeho angažovaného života v městské komunitě od 70. let 16. století), abychom naznačily, do jaké míry se ve svém akcentem polooficiální a na druhé straně ryze soukromé kronikářské zápisy doplňují či naopak rozcházejí a nakolik je tedy i z privátní kroniky možné získat komplexnější představu o tom, které události hýbaly každodenností moravského královského města raného novověku.

ERIKA JURÍKOVÁ, Katedra klasických jazykov, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Fámy a skutočnosť v deskripciách miest z pera uhorského vzdelanca Mateja Bela (1684–1749)

Príspevok sa bude venovať opisom miest v diele uhorského vzdelanca Mateja Bela (1684–1749). Vo svojej historicko-zemepisnej práci Notitia Hungariae novae historico-geographica (Viedeň 1735–1742) polyhistor venoval okrem iného pozornosť aj uhorským mestám. Deskripciu miest pripravil podľa pevne stanovenej štruktúry, v ktorej postupoval od počiatku až po svoju súčasnosť. V texte sa nevyhol ani v tom čase populárnemu hľadaniu bájnemu zakladateľa mesta, často krát odvodzovaného od historických postáv. Autorka na príklade vybraných miest z územia dnešného Slovenska poukáže na jednej strane na historickú hodnovernosť Belovho textu, na strane druhej na časti opisov miest, ktoré majú od nej ďaleko a

dnes vzbudzujú v čitateľoch skôr pobavenie. Zároveň bude akcentovať význam Belovej práce pre historiografiu a súčasný stav jej spracovania.

VÁCLAV LEDVINKA, Archiv hlavného mesta Prahy

Staroměstský kancléř Sixt z Ottersdorfu a jeho Kniha o nešťastném osudu Království českého, nejvíce pak stavu městského...

Referát bude venovaný špecifickému miestu Sixtova historického spisovani o událostech kolem r. 1547 v kontextu dobového kronikářství a počínající memoárové literatury, jmenovitě „žánrovému“ zařazení jeho díla na pomezí mezi kronikou zemskou a městskou, politickou apologií a komentovanou edicí pramenů. Podá náznak srovnání několika obdobných děl dobové literatury (od Starých letopisů českých a Bartoše písaře po stavovské apologie a Beckovského) a bude ve zkratce reagovat též na názory dosavadní literatury (Janáček, Beneš, Tošnerová).

TÖNIS LIIBEK – RAIMO PULLAT, Tallinna Tehnikaülikool – Tallinna Ülikool

Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospecte und dergleichen von Joh. Chr. Brotze als wichtige Quelle zur baltischen Stadtgeschichte des 18. Jahrhunderts

Johann Christoph Brotze (1742–1823), geboren in der schlesischen Kleinstadt Görlitz, arbeitete 55 Jahre als Pädagoge in Riga. Mit Fleiß und Genauigkeit sammelte er im Laufe von Jahrzehnten die Bilder und Angaben über livländische Sehenswürdigkeiten, architektonische Objekte, über alles, was seine Aufmerksamkeit fesselte. Als das wichtigste Werk Brotzes gilt die 10-bändige „Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospecte, Münzen, Wappen etc.“, die in der Akademischen Bibliothek der Universität Lettland in Riga aufbewahrt wird. Auf dem Grund der 10-bändige Monumente ist 5-bändige Gesamtwerk Joh. Chr. Brotze erschienen: vier Bänder in der Akademie der Wissenschaften Lettland und 5-er Band über Estland unter der Leitung Prof. Raimo Pullat.

Auf den Bildern von Brotze sind viele öffentliche Gebäude, Wohnhäuser und Brücken in den baltischen Städten abgebildet worden, aber auch Stadteinwohner und Stadtpläne. Zusätzlich zu dem, was Brotze selber gelesen oder gesehen hatte, sammelte er verschiedene Materialien, die seine Zeitgenossen ihm lieferten. Dadurch hatte sich eine sehr vielseitige Sammlung von kulturellem und historischem Material und reiche historische Ikonographie zusammengetragen.

Brotze's Sammlung ermöglicht einen Blick auf die verschiedenen Aspekte des städtischen Lebens in Estland und Lettland zu werfen und damit eine bessere Vorstellung über die geistige und materielle Kultur, Alltagsgeschichte sowie den Wirkungsraum des damaligen Menschen zu gewinnen. Weiterhin ermöglicht die Sammlung die Aufklärung in Livland, die Vergangenheit der deutschbaltischen städtischen Kultur sowie das Wesen der damaligen Geschichtsschreibung besser zu verstehen.

WOLFGANG MÄHRLE, Landesarchiv Baden-Württemberg – Hauptstaatsarchiv Stuttgart

Geschichtsschreibung im Spannungsfeld von Politik und Konfession: Die „Geschichte der Heiligen Römischen Reichs Freyen Stadt Augspurg“ (1743/58) von Paul IV. von Stetten

Der Augsburger Patrizier Paul IV. von Stetten (1705–1786) publizierte in den Jahren 1743 und 1758 eine zweibändige, über 2.000 Seiten umfassende „Geschichte der Heiligen Römischen Reichs Freyen Stadt Augspurg“. In diesem Werk behandelt er die Geschichte seiner Heimatstadt von den Anfängen bis zum Jahr 1649. Der Schwerpunkt der Darstellung liegt in der neueren Geschichte, vor allem in der Zeit des Dreißigjährigen Krieges. Paul von Stettens Werk hebt sich durch diese zeitliche Schwerpunktsetzung von bedeutenden Werken zur Augsburger Stadtgeschichte aus der Zeit des Humanismus ab, so beispielsweise von den „Rerum Augustanarum Vindelicarum libri VIII“ von Marcus Welser (1594).

Stettens Geschichtswerk wurde bisher von der historischen Forschung als stadthistorische Quelle benutzt und auch gewürdigt, jedoch noch nicht wissenschaftlich untersucht. Auch zur Biografie des Autors, der traditionell im Schatten seines gleichnamigen, ebenfalls historiografisch hervorgetretenen Sohnes steht, liegen keine Studien vor. Stettens Person ist für sein Geschichtswerk nicht zuletzt aufgrund des familiengeschichtlichen Hintergrundes von hoher Bedeutung: Bei den Stettens handelt es sich um eine der führenden protestantischen Patrizierfamilien in Augsburg im 18. Jahrhundert. Paul von Stetten

selbst sah sich in der Nachfolge Marcus Welsers, der in der Fuggerstadt die fruchtbare Tradition der Stadtgeschichtsschreibung durch Angehörige des Patriziats begründet hatte.

In dem Vortrag sollen die historiografischen Zielsetzungen Paul von Stettens und seine methodische Vorgehensweise vor dem Hintergrund sowohl der Traditionen der Augsburger Stadtgeschichtsschreibung als auch der Paradigmen der zeitgenössischen Aufklärungshistorie analysiert werden. Den Ausgangspunkt des Vortrags bilden die Rahmenbedingungen des gelehrten Lebens in Augsburg im Zeitalter der Aufklärung. Paul von Stetten selbst hat – ohne Erfolg – versucht, durch Gründung einer historischen Gesellschaft die Geschichtsforschung in seiner Heimatstadt zu beleben.

Im Rahmen einer inhaltlichen Untersuchung des Werks Stettens soll vor allem die spezifische Darstellung der nachreformatorischen Zeit in den Blick genommen werden, das heißt derjenigen Epoche, mit der sich Stetten schwerpunktmäßig beschäftigt hat. Das Zeitalter der konfessionellen Auseinandersetzungen im religiös gespaltenen Augsburg fand im Westfälischen Frieden einen gewissen Abschluss, als die Lechmetropole zur paritätischen Stadt erklärt wurde. Die Gleichberechtigung von Protestanten und Katholiken bildete die Grundlage der reichsstädtischen Regierung und Administration auch im 18. Jahrhundert; insofern stand die Darstellung Paul von Stettens in einem eminent politischen Kontext.

ANNA MIKOŁAJEWSKA, Katedra Filologii Germańskiej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń
„Bonae res neminem scandalizant“ – Christoph Hartknoch (1644–1687) und seine „Kirchen-Historia“ in Zeiten des Umbruchs

Der Raum Königlichen und Herzoglichen Preußens, in dem der Thorner Theologe, Professor am Akademischen Gymnasium Christoph Hartknoch aufwuchs und der ihn als Gelehrten geformt hat, zeichnete sich in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts durch wirtschaftliche und konfessionelle Spannungen sowie Wandel im Bereich der Denkmuster und Verhaltensnormen. Dank ihrer Beteiligung am regionalen und globalen Handel, ihren regen Beziehungen zur europäischen res publica litteraria und ihrem von Auf- und Abschwung gezeichneten Verhältnis zu Polen-Litauen und den brandenburgischen Hohenzollern waren Danzig, Thorn und Elbing labile und krisengeprägte Mikroräume, die der Bevölkerung nur beschränkt ein Sonderbewusstsein anbieten konnten, das der sich als bedroht sehenden Gemeinschaft Zusammenhalt gewährte.

Die Selbst- und Weltwahrnehmung Christoph Hartknochs und seiner Zeitgenossen schwebte zwischen glorreicher Vergangenheit der intellektuellen Blüte des Schulwesens, wirtschaftlicher Konjunktur und der Sonderstellung im polnisch-litauischen Staat und den militärischen Konflikten, gegenreformatorischen und antipartikularistischen Maßnahmen des zunehmend katholischen Polen-Litauens, Seuchen und Rezession. Es galt nun den Bürgern preußischer Städte einen Referenzraum anzubieten, aus dem sie schöpfen und eine Vergangenheit, in der sie sich wieder spiegeln sehen konnten. Die „Preußische Kirchen-Historia“ Christoph Hartknochs sollte den Preußen als dem Königlichen Preußen sowie dem Herzogtum all das werden, wonach sie sich gesehnt haben – eine Bestätigung des eigenen Selbstbewusstseins als Preußen und Lutheraner. So ein Vorhaben musste jedoch zweifelsohne die Gefahr laufen, nicht allen Erwartungen Genüge zu tun, denn es gab nicht nur die eine Deutung der jüngsten Kirchengeschichte des Landes und seiner Städte. In meinem Vortrag soll vor allem der Frage nachgegangen werden, wer das Hartknochsche Opus magnum bestellt hat, wie der Verfasser heikle konfessionelle Fragen behandelte und schließlich wie sein Werk in der größten preußischen Städten aufgenommen und rezipiert wurde.

JAROSLAV MILLER, Univerzita Palackého v Olomouci
Městské dějepisectví před rokem 1800? Pokus o vymezení žánru

Příspěvek se bude zabývat obecnou otázkou, zda lze městskou historiografii chápat jako autonomní žánr středověkého a raně novověkého dějepisectví. Autor se pokusí charakterizovat obecné rysy městské historiografie před rokem 1800, představí texty městské proveniencie jako fikci, jako soudobý politický dokument či jako dějepisné dílo vyjadřující ambici uchovat kolektivní paměť. Zároveň příspěvek představí užší a širší chápání „žánru“ městského dějepisectví.

WOJCIECH MROZOWICZ, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego

Auf Latein oder auf Deutsch? Mittelalterliche städtische Geschichtsschreibung Schlesiens am Scheideweg

In meinem Beitrag versuche ich die städtische Geschichtsschreibung Schlesiens bündig darzustellen. Ihre ältesten Denkmäler stammen aus den ersten Jahrzehnten des 14. Jahrhunderts (Annales Wratislavienses antiqui). Ihre Blütezeit erlebt die schlesische städtische Geschichtsschreibung im 15. Jahrhundert, besonders in der Hauptstadt des Landes – Breslau, wo u.a. die Chroniken von Peter Eschenloer niedergeschrieben wurden, aber auch in anderen Städten, wie Namslau (hier entstand die Chronik von Johannes Froben) oder Schweidnitz (von hier stammen die städtischen Annalen). Vor diesem Hintergrund, mit einem Blick auf ausgewählte städtische Chroniken anderer Städte der Böhmisches Krone, wird die Sprache der erhalten gebliebenen Quellen charakterisiert. Als besonders interessant finde ich den allmählichen Übergang vom Latein zur Volkssprache, im Fall Schlesiens – zum Deutschen. Diese Erscheinung spiegelt die Veränderungen der Nachfrage der städtischen Einwohnerschaft nach der allgemein verständlichen Fassung eigener Geschichte sowie auch die Anfänge der Herausbildung einer mutatis mutandis bürgerlichen Identität wider. Ich greife auch zu anderen Texten schlesischer Provenienz mit historischem Inhalt (vor allem zu hagiographischen Werken), die auch diese Erscheinung beweisen.

ZDZISŁAW NOGA, Instytut Historii i archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków

Die Krakauer Chronisten des 16.–17. Jahrhunderts

Im Vortrag werden 3 Chroniken der Krakauer Bürgern, die aus verschiedenen Schichten der städtischen Gesellschaft stammten, vorstellen. Es geht um Chronik aus der Zeiten des Königs Sigismundus von Just Dietz (+1545), Chronik aus den Jahren 1575-1595 des unbekanntes Autors und das Werk von Martin Goliński (1608–1673). Mit der vergleichenden Methode wird die Analyse des Inhalts durchgeführt, hauptsächlich, was die Autoren thematisiert haben, welche Ereignisse, Personen, Realitätsebenen sie auswählten, wie sie die Stadt Krakau und die Nachbarstädten in die Gesamtgeschichte der Region und des Königstums Polen eingeschrieben haben.

FERDINAND OPLL, Wien

Stadtgeschichtsschreibung in einer und über eine Residenz in Mittelalter und früher Neuzeit: Das Fallbeispiel Wien

Ausgehend von einer knappen Skizze bisheriger Schwerpunkte der Erforschung von Stadtgeschichtsschreibung wie auch der Problematik einer stringenten terminologischen Festlegung für diese wird ein Überblick zu der in Wien entstandenen bzw. auf Wien bezüglichen Historiographie während des behandelten Zeitraums geboten. Schon in diesem Abschnitt ist mehrfach darauf hinzuweisen, wie sich das Fallbeispiel Wien zum einen in die auch anderswo zu beobachtenden Trends und Arten erzählender Überlieferungen zu deutschen Städten einordnet und diesen ähnelt, es zum anderen freilich erstaunliche Abweichungen und Spezifika gibt. Von der Annalistik ausgehend, werden einige wenige mit Gewissheit bürgerlich-städtischer Provenienz zuzuordnende Beispiele, darunter sehr früh schon das „Fürstenbuch“ des Jans (Enikel) von Wien bzw. aus dem 16. Jahrhundert die Erinnerungen des Wiener Bürgermeisters Wolfgang Kirchofer, präsentiert. Selten zu verzeichnen sind Überlieferungen des Typus ‘Stadtbeschreibung und Städtepanegyrik. Das bekannte Beispiel des „Lobspruchs“ Wolfgang Schmeltzls von 1547 ist sehr viel mehr zeitgeschichtlich fokussierte Propagandaschrift als klassisches „Städte lob“. Tagebücher, wie die des Arztes Johannes Tichtel oder die des humanistischen Gelehrten Johannes Cuspinian, bieten Städtisches eher am Rande, sind – verständlicherweise – ganz auf die Person ihrer Protagonisten fokussiert. Wissenschaftliche Stadtgeschichten in gedruckter Form bieten ab der Mitte des 16. Jahrhunderts manches Neue, sind aber zugleich den überkommenen Vorstellungen einer Integration in die Geschichte der Herrscher verpflichtet. Selbst als im 17. Jahrhundert Bürgermeister und Rat eine Prunkhandschrift zur eigenen Memoria anlegen lassen, handelt es sich nicht um ein Werk der Geschichtsschreibung, sondern um ein Wappenbuch.

Auf der Grundlage dieses Überblicks wird versucht, den Gründen für die Eigenart der Wiener Stadtgeschichtsschreibung und deren im Vergleich mit anderen deutschen Städten markanten Mankos

nachzuehen. Dabei ist zum einen die weitgehende Anonymität der Autoren einschlägiger Werke in Rechnung zu stellen. Vor allem sind es aber die Rahmenbedingungen, die für Wien eben nachhaltig anders gelagert waren und die festgestellten Spezifika zumindest ansatzweise zu begründen vermögen. Dies reicht von der starken Position des Stadtherren und Landesfürsten, über die politisch zumeist wenig einflussreiche Stellung und Rolle der Handwerker bis hin zu einer an Geschichtsschreibung offenkundig nur wenig interessierten städtischen Führungsriege in Form von Bürgermeister und Ratsherren. Noch die älteste gedruckte Wiener Stadtgeschichte, das Werk des Wolfgang Lazius, das sich in seiner Vorrede zwar an die städtischen Repräsentanten wendet, kann 1546 nicht in Wien, sondern muss in Basel gedruckt werden.

JIŘÍ PEŠEK, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha

Kronika česká Václava Hájka z Libočan jako zrcadlo "soudobých dějin" českých měst

Václav Hájek z Libočan nebyl měšťan, podstatnou část svého života nežil v Praze a ani iniciátoři, resp. podporovatelé a mecenáši jeho kronikářského projektu nepatřili k reprezentantům pražských měst. Přesto je Praha jednou z klíčových postav a snad lze dokonce říci „jedním z hlavních hrdinů“ Hájkovy Kroniky. Otázka zní: Proč? Předběžná odpověď pak: Protože Praha byla pro zaujatého pozorovatele Hájkovy doby, tedy druhé poloviny 30. let 16. století nejvýznamnějším hráčem na české vnitropolitické scéně a Hájek jako autor Kroniky české tuto její pozici do jisté míry promítal i do starších dějin, resp. hledal v nich vysvětlení a odůvodnění této velmi specifické situace jeho současnosti.

KRZYSZTOF RATAJCZAK, Zakład Historii Wychowania, Wydział Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

The city chronicle of Poznań (1389-1793) as a source for social research (education, historical knowledge, literacy)

A city chronicle of Poznań has specific form of a corpus of records written by town clerks between 1389 and 1793. The chronicle was written by over thirty authors, the most talented and famous of whom was Błażej Winkler (16th century). The earliest entries were written in German, then later in Latin and Polish. The work is a perfect example of a local chronicle, containing a mixture of official and private records, and is particularly important as there are so few town chronicles from Poland.

The aim of the paper is to show the position of urban writers in development of literacy culture and historiography in the town which had well organised schools with medieval roots. As a centre of early state of Piasts, and important town in Greater Poland, Poznań had literacy elite consisted both: clerks and laymen with variety of needs in the sphere of knowledge.

The scope of the analyses will be concentrated especially on the such problems as a transmission of social memory, development of literacy culture.

There will be also analysed factors which have influenced on the level of education and knowledge of townspeople, especially authors of analysed chronicle.

SUSANNE RAU, Geschichte und Kulturen der Räume in der Neuzeit, Philosophische Fakultät, Universität Erfurt

Et si Rome estoit la teste du monde, Lyon en estoit le coeur. Zur Selbststilisierung Lyons als Metropole in der frühneuzeitlichen städtischen Geschichtsschreibung

KAREL ŘEHÁČEK, Státní oblastní archiv v Plzni

Plzeňské pamětní knihy a letopisy

Koncem ledna 1920 byl vydán zákon o pamětních knihách obecních, který nařizoval každé politické obci jejich založení a vedení. Tyto aktivity však byly spojeny s mnoha problémy, které musela plzeňská reprezentace řešit. Příspěvek se po souhrnu plzeňských letopiseckých počinů (Šimon Plachý z Třebnice, Jan Tanner, Martin Hruška) věnuje snahám o vedení úředních letopisných záznamů od poloviny 30. let 19. století (Chotkův dekret) až po zmíněný zákon z roku 1920. Na příkladu města Plzně nastiňuje problematiku vedení obecních pamětních knih v jejím širokém spektru tak, jak ji vnímal plzeňský publicista a statistik Jaroslav Schiebl (1851–1933).

MILOŠ ŘEZNÍK, Deutsches Historisches Institut, Warschau

Formování novodobé historiografie města: Případ Hradce Králové (1780–1882)

Příspěvek se věnuje formování lokální historiografie a historiografii města od konce 18. do 80. let 19. století. Hradec Králové, který se od druhého desetiletí 19. století etabloval jako významné mimopražské středisko kultury spojené s národním hnutím, prodělal za toto období jako předmět historiografického zájmu pozoruhodný vývoj od dozvuků barokní erudice a osvěcenských vlivů až po historiografické studie v duchu novodobé akademické vědy a vzniku profesionální lokální instituce, věnující se minulosti města. Založení královéhradeckého muzea a tím i institucionalizace a profesionalizace městského dějepisce, kultury dějin a archeologie představuje koncový mezník období, jemuž se referát věnuje. Za toto stoleté období vznikly o Hradci řada větších zpracování (Karl Joseph von Bienenberg, František de Paula Švenda, Jeroným Jan Solař, Wáclaw Wladiwoj Tomek) a celá série dílčích příspěvků, přičemž se od počátku rýsoval stabilně poměrně významný podíl archeologie na lokální a regionální historiografii Hradce a Hradecka. Především velká zpracování jsou předmětem pozornosti z hlediska základních narativů městských dějin, přičemž pozornost se soustředí vedle metodologie také na jejich identitotvorné imulikace a na širší historickou kontextualizaci, do níž jsou dějiny města ve smyslu lokálních, příp. regionálních dějin zasazeny.

MILADA SEKYRKOVÁ, Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy, Praha

Město a dívčí střední školství aneb Kronika Minervy vypráví...

Povinnost vést školní kroniku, uloženou svým nejen středním školám dodržovalo i první dívčí gymnázium v monarchii, pražská Minerva, založená roku 1890. Kronika je významným svědectvím jednak o založení školy, které bylo významným počinem na cestě k úplné emancipaci dívek, zde cestou jejich plnohodnotného středoškolského gymnaziálního vzdělávání jako přestupně studia na univerzitách, o jehož prosazení se právě iniciátoři Minervy a frekventantky jejích prvních ročníků významně zasloužili. Zápisy odrážejí postoj města k vzniku školy, zásadní pomoc i mnohé výhrady, týkající se jejího chodu a zabezpečení vyučovacího prostoru, prostředků na provoz apod. Kronika je zároveň svědectvím o Praze, kulturním a společenském dění ve městě na přelomu 19. a 20. století i během 1. světové války a po ní, zachycuje období 1890–1936.

Příspěvek by se zaměřil právě na součinnost či rozpory ve vzájemném spolupůsobení dívčího gymnázia a města, které školu po několika letech její činnosti jako privátní, spolkové instituce, zcela převzalo ve svou správu.

ALENA SOJKOVÁ, Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha

Praga caput regni: Praha v záznamech českých městských kronikářů konce 16. století

Období let 1575–1600 je ve starší dějepisné tradici označováno jako „zlatý věk českých měst“. Právě v této době, v období příchodu humanismu, který si pomalu klestil cestu do měšťanského prostředí, vznikaly často první městské kroniky vyprávějící o minulosti i současnosti toho kterého sídla. Tato historiografická díla přinášela zprávy o dění uvnitř města, ale s různou intenzitou byly zmiňovány i události odehrávající se mimo okruh městských hradeb nebo jejich bezprostřední okolí. V těchto zápisech se často objevuje i metropole českého království, Praha, která se s přítomností císařského dvora stala jevištěm velké evropské politiky.

Lze tak nahlédnout, v jakých souvislostech byla Praha v záznamech jednotlivých kronikářů zmiňována, jak na její význam v zemském rámci bylo nahlíženo a jaké pozornosti se z pohledu konkrétního města nebo autora Praha těšila, i s ohledem na její vzdálenost od jednotlivých měst. Tento příspěvek tak činí pomocí kategorizace do jednotlivých „typů“ událostí, které vybraní kronikáři této doby ve svých pracích jako „mimoměstské události“ zaznamenali, neboť je shledávali pro své potencionální čtenáře zajímavými a dostatečně nevšedními (konkrétně Václav Kněžoveský v kronice Slaného, Jan Adam Nožič v kronice Litoměřic, Pavel Mikšovic v kronice Loun, neznámý autor v kronice Kadaně, Šimon Plachý z Třebnice v kronice Plzně, Řehoř Smrčka ze Sabinova v kronice Soběslavi a Simon Hüttel v kronice Trutnova). Kroniky jsou tak jedním z nemnoha pramenů, díky nimž před námi vystupují obzory myšlenkového světa raně novověkého předbělohorského měšťan, jinak téměř utajeného, a impulsy, které takového člověka ovlivňovaly, formovaly a určovaly, co se rozhodne zanechat příštím generacím.

ŁUKASZ TOMASZ SROKA, Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków
Municipal publications as a source for studies on the history of Galician cities in the 19th century (Krakow and Lviv in particular)

During the Austrian rule, the personnel of offices and magistrates of Galician cities expanded and professionalised. Beginning in the 1860s, local governments were being reactivated. At the time of favourable socio-economic development, mayors and city presidents together with officials were developing public utilities, organising public space, taking care of health as well as sanitary and epidemiological safety of citizens, their education and culture. As a result, numerous municipal publications from the epoch were issued. Nowadays, they constitute an irreplaceable and useful source of knowledge. The range of the journals is very wide, including statistical ones, giving numbers of citizens and their religious affiliation, causes of diseases and death rates, numbers of schools and students, prices of products, etc. Reports written by physicists, chemists and municipal doctors, who controlled schools, checking the conditions in which children spent their time, and market squares, where they controlled the quality of food, are also very interesting. Another important type of reports are those written by officials and municipal councillors, who travelled to various European cities (mainly Austrian, Czech, German, Swiss and French) to familiarise themselves with the experiences of city councils when it comes to social matters or such mundane ones as the type and usage of road and pavement surface. Apart from these, there are also reports of art conservators, school reports, printed city budgets, cautions, directives, commemorative books. The importance of such materials is not only related to the fact that they testify to the history of Krakow or Lviv, but also that they allow for comparative research regarding the differences and similarities between the two cities and other ones, such as Vienna, Prague or Brno.

TOMÁŠ STERNECK, Historický ústav Akademie věd ČR, Praha
Strach z „velkých“ dějin? Reflexe historických mezníků první poloviny 17. století v českobudějovických narativních pramenech

Kronikářství, respektive analistice, raně novověkých Českých Budějovic věnoval v posledních desetiletích soustředěnou pozornost především Karel Pletzer (1922–2002). Jeho zájem o budějovické narativní prameny vyústil v několik studií, které se přednostně zabývají okolnostmi vzniku, autorstvím a filiací kronikářských děl. Dochované texty však skýtají dosud nedostatečně využitý badatelský potenciál, pokud jde o komplexní vytěžení jejich obsahu. Cílem ohlášeného příspěvku je zhodnotit to, jak českobudějovické kroniky, anály a další narativní prameny reflektovaly klíčové politické události první poloviny 17. století, tedy především události nadregionálního významu. Referát se mimo jiné snaží hledat odpověď na otázku, zda byl jednoznačně převažující důraz na lokální dění výrazem omezeného rozhledu autorů, nebo strategie plynoucí z autocenzury, popřípadě z vůle zadavatelů (iniciátorů) kronikářské/analistické práce.

ANDRÁS PÉTER SZABÓ, Magyar tudományos akadémia, Bölcsészettudományi kutatóközpont történettudományi intézet, Budapest

Late Medieval and Early Modern Chronicles of Levoča, a Town of Urban Memory

The Kingdom of Hungary as a whole, at the border of Christianity and the Ottoman Empire, with an urban society of a moderate extent, was never a really fertile ground for urban chronicles. Nevertheless, in some German-inhabited towns and territories, functioning by German laws, existed a long, but somewhat overdue tradition of urban historical consciousness, manifested in local chronicles, written in Latin and German. These isolated enclaves of urban historiography can be seen as cultural pendants of the south German imperial cities and Silesia, yet they have some special characteristics. The region Spiš (Zips) in Northern Hungary (present-day Slovakia), very near to Poland represents without any doubt the earliest and most developed example of this phenomenon.

The German autonomous territory of Spiš, composed of 24 royal towns, as formulated in the Hungarian royal charter of 1271 was a typical product of German colonization of the 12th century. Their privileged settlements lived alongside a rural Slavonic population controlled by the local organization of Hungarian noblemen. Thirteen of the towns above were in 1412 pawned to Poland, by this step the situation became even more complicated. Levoča (Leutschau) as the administrative centre of the

Hungarian part, and a free royal city played a prominent role also in the urban historiography of this politically divided, but culturally uniform territory. Chronicles in a dictionary sense were written almost exclusively in Levoča or by men with strong ties to the town. The majority of the authors acted as members or leaders of the town council, while others belonged to the Lutheran clergy. The written memory of this small scale “metropolis” of about 5000 inhabitants can be traced back to the first half of the 15th century. From this first known group of short chronicles leads a whole series of chronicles, diaries and historical notes, up to the monumental baroque compilation and contemporary chronicle of Caspar Hain, including the events of his town and the whole Spiš up to 1684. In contrast to some major German imperial cities none of these were published in the early modern period, that is, we can speak about a tradition maintained by manuscripts. My lecture concentrates on the question why does Levoča represent an exception (as frontrunner in the field of formulated urban memory) among other similar towns in Hungary? What factors can trigger a process leading to a written tradition like this?

MARIE TOŠNEROVÁ, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, Praha

Pamětní knihy měst jako pramen městské historiografie

Městské pamětní knihy patří k významným pramenům pro poznávání městské historie. Tyto knihy byly zakládány jako knihy úřední a jejich označení „pamětní knihy“, ukazuje, že údaje do nich vložené měly sloužit pro trvalé uchování kolektivní paměti. Jestliže ve středověku jde jednoznačně o knihy úřední, kde se jen ojediněle objevují záznamy kronikářského rázu, tak v raném novověku se situace poněkud mění. I nadále se pokračovalo v tradici vedení starších pamětních knih, zejména v menších městech, vznikají i nové ryze úřední pamětní knihy, ale do řady těchto písemností pronikají kronikářské záznamy a kniha tak může mít charakter jak úředního, tak i narativního pramene. Takovou písemností je například Pamětní kniha města Velvar založená ve druhé polovině 16. století. Souběžně s pamětními knihami smíšeného charakteru se objevují, především v 18. století, nově založené pamětní knihy, jejichž obsah již netvoří úřední záznamy, ale narativní formou jsou vyličený dějiny města, případně jen jejich určitá část. Někdy je tento text doprovázen opisem důležitých dokumentů. Vedle průběžně vedených pamětních knih vznikají v období raného novověku také v některých městech (například Pelhřimov, České Budějovice) tyto knihy jednorázově, obvykle jsou sepsány jedním písařem, s cílem uchovat paměť o určité záležitosti pro budoucí generace, ať už pro pouhou informaci, poučení či výstrahu.

Vývoj pamětních knih poznamenala reforma městské správy koncem 18. století a v následujícím století se pod tímto názvem (Pamětní kniha, Gedenkbuch, méně pak Liber memorabilium) již ukrývají díla narativního charakteru. V roce 1835 byl vydán guberniální dekret, který nařizoval povinné vedení pamětních knih počínaje následujícím rokem. Přesto však bylo ve městech nově založeno jen minimum těchto knih, na rozdíl od farních úřadů, kde došlo k prudkému nárůstu, a jejich záznamy často končí po velmi krátké době.

MARTA VACULÍNOVÁ, Kabinet pro klasická studia, Filosofický ústav AV ČR, Praha

Obraz Prahy v latinských literárních dílech raného novověku

Dějinám a popisu města Prahy se kromě primárně historiografických pramenů věnují v raném novověku i jiné žánry. Zaměřili jsme se na latinsky psané chvály (laudes) a popisy města (descriptiones). Rozbor děl, náležejících k těmto žánrům byl určen zejména těmito hledisky – poplatnost antickým a raně novověkým zahraničním vzorům, motivace vzniku díla, základní témata a tendence jejich zpracování, nejfrekventovanější motivy z českých dějin, použité historické prameny, rozdílnost mezi pohledem cizince a domácího autora na Prahu, proměna žánru od konce 15. do začátku 17. století. Pozornost bude věnována i pramenům příbuzného charakteru (apodemica, hodoeporica, cestovní deníky).

KARL VOCELKA, Institut für Geschichte, Universität Wien

Eine wenig beachtete Quellengattung der Kulturgeschichte der Stadt Wien – Berichte und Dichtungen über höfische und bürgerliche Feste in der Regierungszeit Kaiser Maximilians II.

Festlichkeiten spielten in der Frühen Neuzeit nicht nur eine unterhaltsame Rolle – wie die heutigen „Events“ –, sondern hatten auch eine zutiefst politische Funktion in der Repräsentation der Dynastie und

der Spiegelung und visuelle Darstellung der Ordnung der städtischen Gesellschaft, die dadurch auch bestätigt wurde.

Selbstverständlich bieten auch Quellen in Archiven und die materiellen Zeugnisse, wie Geschenke oder Harnische, Informationen zu diesen Festen im Rahmen der Geschichte der Stadt. Dennoch sind die „literarischen“ Texte und Beschreibungen ein ganz zentraler Ansatzpunkt zum Verständnis der Funktion des Hofes im städtischen Leben der Frühen Neuzeit.

Vielfach stammen diese Quellen von professionellen Festarrangeuren (Pritschenmeister) oder Herolden. Männer wie Lienhard Flexel oder Heinrich Wirrich haben eine ganze Reihe von solchen Festlichkeiten beobachtet, und geben in diesen sehr ausführlichen „umständlichen“ Beschreibungen nicht nur sehr detailreich die mythologischen Programme, die hinter den Turnieren und anderen Spielen stehen wider, sondern auch gute Einblicke in die soziale Ordnung solcher Ereignisse der Stadtgeschichte.

Die Fallstudie am Beispiel Wiens wird unterschiedliche Formen von Festen – Einzüge, Turniere, Schützenfeste und eine groß angelegte Hochzeit – vorstellen und mögliche Betrachtungsperspektiven für die Stadtgeschichte aufzeigen.

WOLFGANG WÜST, Lehrstuhl für Bayerische und Fränkische Landesgeschichte, FAU Erlangen-Nürnberg

Stupor Urbis: Städtische „Events“ in Text und Bild – Einblattdrucke als chronikalische Dokumente

Die städtische Geschichtsschreibung ist im Prinzip so alt wie der Urbanistik selbst. Es gibt so gut wie keine frühneuzeitliche Residenz-, Haupt- und Reichsstadt, in deren Reihen seit dem 16. und 17. Jahrhundert keine nennenswerten Chronisten zu finden wären. Viele Stadtchroniken zeichnen sich allerdings durch ihre „nüchternen“ Betrachtungs- und Bewertungsgrundsätze aus, die allem und jenem, eben auch Kleinigkeiten und Nebensächlichkeiten, gerecht werden wollten. Doch – so fragen wir vornehmlich im süddeutschen Städtevergleich – kam in solch umfassend angelegter, objektiver Darstellung die städtische Eventkultur nicht zu kurz? „Schreckliche“ Ereignisse, Schicksalsschläge und Anekdoten brauchen doch ihre Bilder und eine kräftige Sprache, um von der staunenden Nachwelt als Besonderheiten erkannt zu werden. Hier kommt es bei der Erzählung ganz auf den Blickwinkel des Chronisten, seines Bildungsstands, seiner Auftragslage und seines Mediums an. Auch wird man den zeitlichen Abstand zum Ereignis berücksichtigen müssen.

Im Zentrum der Quellenbetrachtung stehen deshalb die für die Stadtgeschichtsschreibung noch kaum funktionalisierten Einblattdrucke aus der frühen Neuzeit. Sie sind meist Text- und Bildmedium zugleich und ergänzen die klassische Stadtchronistik. Für Süddeutschland werden wir sie im Rahmen der Tagungsthematik präsentieren.